

“Türkiye’nin Son Dönemde Irak Ülkesinde Yapmış Olduğu Müdahalelerin Hukuki Meşruiyeti”

“The Legal Infrastructure of Turkish Interventions on Iraqi Soil in the Last Period”

Baransel MIZRAK*

Öz

Öncelikle 2013 yılının ilk yarısından itibaren Ortadoğu artan bir biçimde mezhepsel çatışmaların yayılmasına sahne olmuş ve bu sebeple iç savaşın patlak verdiği Irak ve Suriye’de yaşanan olaylar dizisi Türkiye’yi olumsuz manada etkilemiştir. Bu durum gün geçtikçe daha vahim bir hal almış ve Türkiye’ye karşı gerçekleştirilen terör saldırılarında artışlar yaşanmıştır. Türkiye’nin güney sınırında oluşan siyasi boşluğu dolduran Daeş¹ ve PKK gibi terör örgütleri Türkiye’nin ve uluslararası toplumun barış ve güvenliğini ciddi biçimde tehlikeye atmıştır. Bilindiği gibi meşru müdafaa için olmazsa olmaz şart silahlı bir saldırıya uğramaktır. Kanaatimiz bu terör örgütlerinin Türkiye’de gerçekleştirmiş olduğu saldırıların yoğunluğu ve şiddetinin artık silahlı saldırı seviyesine ulaştığı yönündedir. Diğer yandan, Türkiye’ye yönelen mülteci akını da sorunu daha da içinden çıkılmaz bir hale sokmuştur. Hal böyleyken son dönemde şimdiye kadar tartışmaya açılmayan Türkiye’nin Başıkada yapmış olduğu zorunlu müdahalelerin hukuki meşruiyeti Irak hükümetince tartışmaya açılmıştır. Irak hükümetinin tutumunun hukuka ve bölgedeki gerçekliğe ne derecede uyumlu olduğundan ilk aşamada söz edilecektir. Akabinde, makalemizin temel argümanını oluşturan kuvvet kullanımı ve meşru müdafaa konuları konu bağlamında irdelenecektir. Türk müdahalelerinin bu kavramlar açısından uygunluğu ve başvurulabilirliği müdahalelerin meşruiyeti açısından en önemli noktayı teşkil etmektedir. Ayrıca meşru müdafaadan söz ederken uluslararası hukukta ‘Zaruriyet Doktrini’ olarak ifadesini bulan olgu çerçevesinde de Türk müdahaleleri analiz edilmeye çalışılacaktır. Zaruriyet Doktrininin Türk müdahalelerinin meşruiyetine önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bunun yanında yapacağımız bu analiz ve değerlendirmelerde Türk müdahalelerinin uluslararası hukuk metinleri ile örnek olaylar ışığında incelenmesi yapılmasına önem atfedilecektir. Çünkü meşruiyetin gerekçelendirilmesinde zeminin sağlam olması buna bağlı olarak gerçekleşecektir. Aynı şekilde yapılan müdahalelerin koruma sorumluluğu doktrininde insani krizin çözümü için öngörülen temel prensiplere sağladığı katkı da değerlendirilecektir. Bu hususların tümü Türkiye’nin müdahalesinin hukuki meşruiyeti ve ne ölçüde haklı olduğu açısından büyük önem taşımaktadır.

* Baransel Mızrak, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri Bölümü Doktora Öğrencisi, baranselmizrak@gmail.com

1 “İŞİD, İD, ISIL, ISIS, IS, DAİŞ, Daeş, Daesh, Daesh” gibi farklı isimlerle anılan bu örgüt için Daeş ismi tercih edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Meşru Müdafaa, Zaruriyet Doktrini, Koruma Sorumluluğu, Terörizm, Meşruiyet

Abstract

Initially, the Middle East has witnessed sectarian conflicts in an escalatory manner since the first half of 2013. As a result, Turkey has been adversely affected by the sequences of terrorist incidents spill over from Iraq and Syria, where civil war came into existence. The situation has further worsened with each passing day and a rising number of terrorist attacks have been committed on Turkish soil. The terrorist organizations such as Daesh and PKK who filled the political vacuum that is arisen from the lack of authority in the southern border of Turkey are seriously jeopardized the peace and security of Turkey as well as international community. As known, sine qua non rule for self-defence is to inflict an armed attack. Our strong belief is that intensity and violence of terrorist attack perpetrated by those organizations in Turkey have reached the level of armed attack. On the other side, the mass influx of refugees into Turkey has paved the way for a deadlock over the situation as well. Nevertheless, Iraqi government brought into question the legitimacy of the obligatory interventions of Turkey in Bashiqa lately, which has not been the case so far. It will be mentioned in the first instance that what extent to the position taken by Iraqi government is eligible for international law and realities in region. Afterwards the use of force and self-defence which are constitute our main argument will be examined in the context of the subject. The compatibility of the Turkish intervention in terms of these concepts and its applicability constitute the most important point with regard to the legitimacy of the interventions. In addition, while touching upon self-defence, Turkish interventions will be analyzed within the context of the phenomenon that finds its expression as “the Doctrine of Necessity” in international law. It is believed that the Doctrine of Necessity will make an important contribution to the legitimacy of Turkish interventions. Furthermore, we will attach importance to make these analyzes and evaluations in the light of certain international legal textes and cases. Because the consolidation in justification of the legitimacy will be depend on the afore-mentioned points we refer to. Likewise, the contribution to the the core principle of Responsibility to Protect (R2P), which made by those Turkish interventions in order to relieve the humanitarian crisis, will be evaluated. All of those points are vitally important in terms of the legitimacy of Turkish intervention and to what extent it is just.

Keywords: Self-Defence, The Doctrine of Necessity, Responsibility to Protect (R2P), Terrorism, Legitimacy

Giriş

Öncelikle son dönemde Türkiye güneyinde büyük ölçüde başarısız devlet (*failed state*) özelliği gösteren ülkelerden kaynaklı terörizm tehditlerine artan oranda maruz kalmıştır. Güney’den Türkiye’ye sızan teröristler birçok insanın hayatını kaybetmesiyle sonuçlanan saldırılarda bulunmuş ve bu saldırıların Türkiye’ye ciddi ekonomik yansımaları olmuştur. Bu durumun gerçekliği uluslararası toplum tarafından tasdik edilmiş ve terörizm sorununa bir de mülteci sorunu eklenince Türkiye artık bölgedeki faaliyetlerini genişletmek ve terör odaklarına karşı harekâtlarını artırmaktan başka çare görmemiştir. Diğer yandan, Irak ve Suriye topraklarındaki kontrolün önemli bir kısmının terörist gruplarca ele geçirilmesi ile bu bölgedeki terörizm sadece Türkiye’yi değil uluslararası barış ve güvenliği de ciddi oranda tehdit eden bir hüviyete

bürünmüştür. Dolayısıyla Türkiye'nin muhatap kaldığı Irak'ın egemenlik sorunsalı ile bölgedeki gerçekliği uyumlulaştırma sorununu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, Irak'ın egemenlik itirazlarıyla bölge kaynaklı terörizm ve göç gibi tehditler arasında kalan Türkiye'nin sorunlara karşı yaklaşımının incelenmesi çok önemlidir. Bunun yanı sıra Türkiye ve Irak arasında kurulamayan iş birliği mekanizmasının iki ülkenin istikrarını kurma çabalarını akim bıraktığı görülmektedir. Bu nedenle terör saldırıları sonrası Türkiye'nin Başka'da yapmış olduğu zorunlu müdahalelerin Irak'ın söz ettiği gibi gerçekten de egemenliğine karşı bir müdahale olup olmadığı incelenmeye muhtaç duruyor. Bu makalemizde de Türkiye açısından Irak'ın egemenlik haklarının ihlal edilmemesi adına müdahalelerin kısıtlı, sınırlı ve amacına uygun olması gerekliliğinden bahsedilmiş ve bölgedeki istikrar sağlanana dek bu müdahalelerin gerçekleştirilmesinin gerekliliği savunulmuştur. Burada Türkiye'nin eylemlerinin Kuzey Irak'ta vuku bulan otorite boşluğunun bir sonucu olarak ülkesinde meydana gelen terör saldırıları üzerine gerçekleştirildiğine dikkat etmek gerekmektedir. Yani burada silahlı saldırı seviyesine erişmiş bir terör saldırıları ile varlığı devam eden bir tehdit söz konusudur. Terör tehdidinin yanı sıra bölgedeki terör örgütlerinin savaş suçları işledikleri Birleşmiş Milletler ve birçok insan hakları kuruluşu tarafından teyit edilmiştir. Bölgede yaşanan insani trajediler üzerine Türkiye'nin 2.7 milyonu aşkın sığınmacıya kucak açması Türk hükümeti için sorunun bir diğer problematik yönünü oluşturmuştur. Bu nedenle Irak devletinin yetersiz kaldığı terör odaklarına müdahale etme sorumluluğu Türkiye'nin egemen bir devlet olarak yüklenmesi gereken bir sorumluluk olarak ortaya çıkmıştır. Kısacası burada Türkiye'nin iki önemli ve geçerli argümanı olduğu görülmektedir. Birincisi ve en önemlisi ulusal güvenliğinin tehlikeye düşmesi karşısında Türkiye'nin hem meşru müdafaa hem de zaruriyet doktrinine uygun olarak alabileceği önlemler. İkincisi ise Türkiye'nin insani krizler karşısında uluslararası toplumun sorumlu bir üyesi olarak alabileceği önlemlerdir. Musul ve çevresinde insani trajedinin engellenmesine katkı sağlamak amacıyla yapılan sınırlı Türk eylemine gelişen bir konsept olan Koruma Sorumluluğu kapsamında değerlendirmelerde bulunulacaktır. Her ne kadar büyük bir müdahale söz konusu olmasa da Koruma Sorumluluğu kapsamında yapılabilecek müdahalelerde öngörülen şartların Türk müdahalesi açısından tutarlılıklar olduğu tespit edilmektedir. Bunun yanında uluslararası hukukun bu meselelere cevap verebilirliği de konu açısından önemli durmaktadır.

Kuvvet Kullanımı ve Meşru Müdafaa Haklarının Uygulanabilirliği

Öncelikle klasik uluslararası hukuk düşüncesinde meşru müdafaanın olabilmesi için 3 şartın gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Bunlardan ilki meşru müdafaa halinde olan devletin haklarının ihlal edilmesi veya edilme tehlikesiyle karşı karşıya olması. İkincisi ilgili devletin meşru müdafaa hakkını kullanmaktan başka çaresinin bulunmaması ve son olarak hak ihlalini durdurmak ve önlemek amacıyla yapılacak kuvvet kullanımında ölçülülük kuralına uyulmasıdır (Toluner, 1993, s.150). Ancak yine de kuvvet kullanım hakkının (*jus in bello*) ne ölçüde bir hak olduğu konusu netlik kazanmamıştır. Ayrıca, kuvvet kullanma yasağına (*prohibition of the use of force*) ilişkin düzenlemelerin yeterliliği konusunda da İsrail'in Filistin ve Arap topraklarındaki işgalleri karşısında sessiz kalınması, Amerika Birleşik Devletlerinin Panama,

Nikaragua, Afganistan ve Irak'a müdahaleleri ile Bosna-Hersek ve Ruanda'da işlenen insanlık suçları gibi örnekler gösterilerek, bu kuralların güçlü olan diğer devletlerce kolaylıkla çıkarları doğrultusunda manipüle edilebildiği ve adaletin sağlamadığı ifade edilmektedir. Günümüzdeki uluslararası hukuk kuralları kuvvet kullanma tehdidinde bulunmamayı öngörmüş ve devletler arası uyumsuzlukların kuvvet kullanımını yoluyla çözümünü yasaklamıştır. Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin 2/4 maddesinde ifadesini bulan kuvvet kullanma yasağı buyruk kural (*Jus Cogens*)² normları arasında yer almaktadır. Ancak buyruk kuralın yorumlanması noktasında farklılıklarda bulunmaktadır. Örneğin iç savaş durumunda veya insani amaçlı olarak uygulanacak olan kuvvet kullanımında devletler farklı uygulamalara gidebilmektedir. Kuvvet kullanma yasağının istisnası ise meşru müdafaa hakkını (*the right to self-defence*) içeren BM Sözleşmesinin 51'ci maddesidir. Ancak BM Güvenlik Konseyi'nin alabileceği önlemler haricinde devletlerin hangi durumlarda meşru müdafaa hakkını kullanılacağı açık ve detaylı şekilde belirtilmemiş, bu hususta farklı yorum ve uygulamalar yapılmıştır. Yani bazı yazarlar salt saldırı durumunda meşru müdafaa hakkının kullanılabileceğini savunurken kimisi de saldırı ihtimali karşısında önleyici meşru müdafaa hakkının kullanılabilceğini savunmuştur (Aksar, 2015, s.101-102). Meselenin bir diğer sorunlu yanını oluşturan husus ise BM Güvenlik Konseyi herhangi bir olaya müdahil olmasına kadar devletler meşru müdafaa haklarını kullansa da sonradan olaya el atacak olan 5 daimî üyenin veto haklarının bulunmasıdır. Yani herhangi bir devlet meşru müdafaa hakkını kullanacak iken bu 5 daimî üye ülkelerden birisinin çıkarlarına aykırı olursa veto hakkıyla o devletin bu hakkını kullanmasına devam etmesini engelleyebilecektir. (Bkz. BM Sözleşmesi, 1945)

Konumuz açısından da kuvvet kullanımını BM sözleşmesinin 2/4 maddesinden ibaret gören ve konuyla yetkili olarak da daima güvenlik konseyine atıfta bulunan dar yorumun (*restrictive school*) aksine geniş yorumu (*permissive school*) savunan kesimin bakış açısını incelemek daha makul gözükmektedir. Geniş yorumu uygulayan yazarlar kuvvet kullanımı ve meşru müdafaa gibi kavramların yorumlanmasını sadece BM hükümlerinin oluşturduğu 1945 ve sonrasını içeren dönemle kısıtlanmasına karşı çıkmakta, önceki dönemlerin de dikkate alınması gerektiğini savunmaktadır. Kuvvet kullanımının adil olmayan BM mekanizmasına bırakılmasının gerçekçi olmadığını savunan bu yorumcular, bu mekanizmanın yetersizliğine kanıt olarak da Bosna-Hersek, Kosova, Ruanda, Somali, Sudan gibi ülkelerde yaşanan trajedileri örnek olarak göstermektedir (Aksar, 2015, s.104-105). Dolayısıyla Irak'ın ülkesindeki istikrarsızlığın bölgedeki yansımalarını dikkate almaksızın diğer devletlerin kendi güvenliklerini sağlamak amacıyla Irak'ta almak zorunda kalacağı önlemlere BM Sözleşmesinin 2/7 maddesi (*iç işlerine karışmama ilkesi*) gereği karşı çıkıp çıkamayacağı da önemli bir mesele olarak önümüzde durmaktadır. Şüphesiz makul olmayan kanıtlarla ulusal güvenliğin tehlikeye düştüğü ve hayati çıkarların tehlikeye girdiği iddiasıyla herhangi bir ülkeye müdahale edilmesi mümkün değildir ve bu ABD'nin hukuksuz olarak Irak'ta uyguladığı önleyici savaş doktrinine (*preventive war*) benzer bir uygulama olur.³

2 **Buyruk Kural (*Jus Cogens*):** Uluslararası hukukta çiğnenmesi mümkün olmayan temel ve üstün hukuk kurallarına verilen addir. Bu kurallara aykırı olan herhangi bir düzenleme hukuken batıl sayılır. Buyruk kurallara örnek olarak 'Kuvvet Kullanma Yasağı', 'Soykırım Yasağı', 'İnsan Ticareti' gibi örnekler verilebilir. Detay için bkz. Cornell University Law School, Legal Encyclopedia, https://www.law.cornell.edu/wex/jus_cogens

3 Burada "*Pre-Emptive strike ve Preventive strike*" kavramları arasındaki ince bir ayrımın olduğuna inanılmaktadır.

Yani zaruri olduğu durumlarda bile kuvvet kullanımına en son çare olarak başvurulması ve tüm yolların tüketilmesi gerekiyor.⁴ Gerek terörizmin Türkiye'deki istikrarsızlığı artıran etkisi, gerekse insani durumun gün geçtikçe daha da kötüleşmesi ve bunun sonucunda Türkiye'ye kitlesel olarak gelen mülteci akını Türkiye'nin eylemi açısından önemli gerekçeleri oluşturuyor.

Diğer yandan uluslararası toplum ve BM'de, kuvvet kullanmayı yasaklayan 2/4 maddenin varlığına rağmen Irak örneğinde olduğu gibi ülkedeki huzursuzlukların ve istikrarsızlıkların ülke sınırlarının dışına taşması ve bunun neticesi olarak uluslararası güvenliği ve istikrarı tehlikeye atması durumunda artık bu tür olayların sadece o ülkenin iç meselesi olmaktan çıkacağı ve uluslararası toplumu da ilgilendirebileceği yönünde bir mutabakat oluşmuştur (Kınacıoğlu, 2005, s.20). Ayrıca, bir ülke diğer ülkelerin kendi içişlerine müdahale hakkının olmadığını BM sözleşmesinin 2/7 maddesine dayandırarak iddia etse de bu madde yine aynı sözleşmenin VII. bölümünde⁵ öngörülecek zorlayıcı önlemleri uygulamasına engel değildir. Ayrıca istikrarsızlıklardan etkilenen devletlerin ne ölçüde etkilendikleri devletlerin iç savaşlarına müdahil olabileceği net çizgilerle anlatılmamıştır. Geleneksel yoruma göre diğer ülkelerin bir ülkedeki iç savaşa müdahil olması ancak o iç savaşın derecesine bağlıdır. Eğer bir ülkede bir isyan çıkmışsa ve o ülkenin hükümeti hala meşru ise o ülkenin uluslararası hukuka göre isyanı bastırmasında bir sakınca görülmemektedir. Dış yardım ancak o ülkenin izni dâhilinde gerçekleşebilir. Ancak diğer yandan isyancılar bir ülkenin çok önemli bir bölgesini ele geçirmiş ise bir harp hali durumu (*belligerency*) söz konusu olacaktır. Burada geleneksel yaklaşıma göre üçüncü ülkelerin tarafsız olmaları, olmayacaklarsa da uluslararası alanda meşru olarak nitelendirilebilecek hükümete destek vermeleri gerekmektedir. Bu münasebetle ifade ettiğimiz tarafsızlık kriterinin ne olduğu konusunda ise net bir izahatın olmadığı tespit edilmektedir. Elbette ülkelerin özgürlüğü, bağımsızlığı veya o devletin iradesi aleyhine üçüncü devletlerin müdahalesi hukuksuz olur ve üçüncü taraf ülkelerin iç savaş çıkan ülkede karışıklıkları daha da azdıracak müdahaleleri veya o ülke içindeki terör gruplarını destekleyecek tutumu BM'nin 1949,

ABD'nin Irak müdahalesini meşrulaştırmak için her ne kadar kanıt üreterek bunu “Ön Alıcı” olarak nitelendirilen “Pre-emptive Strike” kapsamını sokabilmek için uğraşsa da var olan bulgular ve kanıtların yetersizliği nedeniyle bunu başaramadığı görülmüştür. Bu nedenle bu savaş daha çok Bush Doktrini ile özdeşleşen Önleyici Savaş (*Preventive War*) kapsamı altında değerlendirilebilir. Pre-emptive Strike kapsamında eldeki bulguların hem ulusal egemenliğin hem de uluslararası barış ve güvenliğin ciddi bir tehdit altında olduğu noktasında önemli kanıtlar barındırdığı ve bu nedenle mağdur devletin daha fazla mağduriyetini engellemek amacıyla sınırlı ve amacına uygun bir müdahalede bulunulabileceği düşünülmektedir. Söz konusu tehdidin sonradan telafisi zor olacak derecede ağır olması ve ilgili ülkenin egemenliğini tehdit etmesi gerektiği kanaatindeyiz. Herhangi bir ülkenin egemenliği ve ulusal bütünlüğüne zeval getirebilecek bir müdahale elbette hukuksuz olur. Ancak bu ilgili ülkenin egemenliğine kastetmeyen mağdur devletin tehdit unsuruna karşı alabileceği önlemleri de engelleyemez.

- 4 BM düzenlemelerinin hızlı bir şekilde değişen dünya düzenine ayak uydurmakta zorluk yaşadığı ve bu durumun da ülkelerin mağduriyetlerine sebebiyet verdiği görülmektedir. Günümüz BM düzenlemelerinde gerektiğinde haklılığın da göz ardı edilebileceği görülebilmektedir. Yani savaşın yol açtığı insan hakları ve kişi özgürlükleri ihlalleri ile sosyo-ekonomik gelişmeye vuracağı muhtemel darbe dikkate alınarak barışa adaletin üstünde bir yer verilmektedir. (Hemkin, 1991, s.38) Ancak adaletli barışın sağlanabilmesi içinde -ki sürdürülebilir barışın yolu da budur- BM sisteminin revizyondan geçmesi gerekmekte, aksi takdirde bu sistemin her geçen gün daha fazla mağduriyetlere yol açacağı düşünülmektedir.
- 5 BM Sözleşmesinin VII Bölümü Barışın tehdidi, bozulması ve saldırı eylemi durumunda alınacak ekonomik, siyasal ve askeri önlemlerden bahsetmektedir. Detay için bkz. United Nations-Chartes of the United Nations, <http://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-vii/>

1950 ve 1965 yıllarında çıkardığı kararlarla tasdik edildiği üzere o ülkeye karşı güç kullanımı ile eş değer bir davranıştır (Kınacıoğlu, 2005, s.20-21). Ancak Irak'ın burada hem kendisinin hem de uluslararası toplumun terörist olarak nitelendirdiği örgütlere karşı mücadelede yetersiz kaldığını da görmek gerekmektedir. Bu durum karşısında Irak'ın güvenliği sağlayamaması nedeniyle terör örgütlerinin Irak topraklarından Türkiye'ye gerçekleştirdiği saldırılar karşısında da Türkiye'nin ne gibi önlemler almaya hakkı olduğunu irdelemek şarttır. Bunun yanı sıra bölgenin terörist örgütlerce ele geçirilmesi sonrasında kitlesel olarak Türkiye'ye göçlerin yaşanması ve insani trajedilerin vuku bulması karşısında var olan hukuki düzenlemelerin ne derecede Türkiye'nin ve uluslararası toplumun güvenlik ihtiyacına karşılık verdiğini de hesaba katmak gerekmektedir.

Bölgede Türkiye'yi doğrudan ilgilendirecek gelişmeler sürekli yaşanmaktadır. Irak ve Suriye'de Daeş tarafından terör yöntemlerine başvurulmakta ve uluslararası insancıl hukukunun ağır ihlalleri gerçekleştirilmektedir (Kaya, 2014). Bu arada bölgedeki Daeş terörünün (ve PKK terörünün) uluslararası düzeyde şiddet eylemlerine karışması münasebetiyle “*Uluslararası Terörizm*” olarak nitelendirilebileceğimiz bir durum yaşanmaktadır. Özellikle uluslararası ilişkilerde uluslararası veya ulusötesi terörizm ve mültecilik gibi konular karşısında realist paradigmanın etkisini yitirmesi ile devlet dışında da uluslararası siyasal süreci etkileyen ve bu süreçte kritik bir rol oynayan Uluslararası / Transnasyonalizm'in yeni bir paradigma olarak ortaya çıktığına dikkat çekmek gerekmektedir. Burada bir değerlendirme yaparken sadece salt devletler arasındaki ilişkilerin değil uluslararası örgütlenmeler, çok uluslu şirketler ve ulus altı gruplar arasındaki münasebetleri; sınırları aşan halklar arasındaki sosyal, kültürel ve finansal ilişki ağı gibi tüm karşılıklı etkileşimleri içeren bir ilişki ağının da dikkate alınması gerekmektedir. Dolayısıyla ulus ötesini aşan durumlar sadece o ülkeyi değil bölgedeki ve dünyadaki diğer ülkeleri de ilgilendiren bir mahiyete bürünebilmektedir. Bu nedenle Irak topraklarında yaşanan sorununda bu bağlamda değerlendirilmesinde fayda görülmektedir.

Bu arada uluslararası terörizm ile ulusötesi terörizm ayırımına değinmek gereklidir. Taşdemir'e göre devletlerin karşılıklı bağımlılık durumunun bir mahsulü olarak beliren ve bir toplumdan diğerine devletten bağımsız bir şekilde gelişen “*Uluslararası Terörizm*” kavramı ile “*Uluslararası Terörizm*” kavramı arasında bir ayırım bulunmaktadır. Burada ulusötesi terörizm, herhangi bir şekilde devletin müdahalesi olmaksızın, devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilen eylemlerden söz ederken; uluslararası terörizmde devletin desteği, sponsorluğu veya kontrolü altında gerçekleştirilen terörist eylemlerden bahsedilmektedir. Buna göre bir ülkenin içerisinde terörist örgütlerce yürütülen faaliyetlerin o ülke tarafından engellenememesi nedeniyle diğer ülkelere sıçraması ulusötesi terörizme neden olmaktadır (Taşdemir, 2006, s.35-37). Dolayısıyla uluslararası terörizm ile ulusötesi terörizmin aynılığını savunan kesimin bu düşüncesi Daeş terörü sonrası önemli ölçüde zayıflamıştır. Doğal olarak ulusötesi terörizm karşısında bir devletin meşru müdafaa hakkını kullanabilmesinin önemi artmaktadır. Burada terörizmden etkilenen devlet gerekli önlemleri almazsa bu terör tehditleri uluslararası barış ve güvenliği tehdit edebilecek boyuta gelmesinin önu açılabılır. Keza Irak topraklarında üslenen Daeş adlı terör grubunun oluşturduğu tehdidin boyutlarının sadece Türkiye'yi değil uluslararası barış ve güvenliği de tehdit edebilecek seviyeye eriştiği açık bir şekilde görülmektedir (Saraçlı, 2007, s.1-2).

Kuvvet Kullanma Yasağı İlkesi ve Türkiye'nin Müdahalesi

Bir ülkenin topraklarından gelecek herhangi bir terör eyleminden yine o devletin sorumlu olacağı kaidesi geçerli olduğu durumu açık bir hukuk kuralıyken, eğer bir devlet kendi topraklarından diğer ülkelerin topraklarına sıçrayabilecek tehditleri bertaraf edecek güçten yoksun ise mağdur olan devletin tutumu ne olmalıdır? Bu konuda BM sözleşmesinde kuvvet kullanma yasağından bahseden 2/4 madde, bir başka devletin bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı bir eylemden söz etmektedir. Dolayısıyla terör tehdidini ortadan kaldırmak amacıyla teröristlerin üstlendiği ülkeye uygulanacak olan ölçülü, sınırlı ve amacına uygun kuvvet kullanımının o ülkenin siyasi bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne yönelik bir eylem olmadığı için bu ilkeyi ihlal ettiğini söylememiz mümkün değildir. Keza terörizm BM Güvenlik Konseyi ve Genel Kurulunun birçok kararında da belirttiği gibi uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdittir. Bu tehdide karşı tüm araçlarla hukuki daire içinde mücadele etme sorumluluğu ülkelere bahsedilmiş bir haktır (Taşdemir, 2006, s.177-179). Türkiye topraklarında gerçekleşen ve silahlı saldırı mahiyetinde olan terörist saldırıların da bu kapsamda değerlendirilmesinde bir sakınca yoktur. Türkiye'de saldırılar gerçekleştiren örgütlerin uluslararası toplumca da terörist olduğu kabul edilmiş ve Türkiye BM Güvenlik Konseyi kararında mağdur ülke olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle Türkiye'nin sınırlı müdahalesinin BM ilkelerine ve amaçlarına aykırılık teşkil ettiğini söylemek pek tutarlı bir yaklaşım olmayacaktır. Tabi ki bir devlet meşru müdafaa hakkını kullanırken gereklilik ve orantılılık ilkesini de gözetmek zorundadır. Gereklilik unsurunda⁶ terör unsurlarının en kısa sürede etkisiz hale getirilmesi ve saldırıyı durdurmayı sağlayıcı önlemleri almasından söz etmektedir. Burada devlet kuvvet kullanımını gerçekleştirdiği ülkenin bağımsızlığının ihlal edecek uygulamalarda bulunur ve bunu müdahil olduğu devletin hükümetini devirmeye kadar genişletecek olursa şüphesiz bu orantılılık ilkesine aykırı olacaktır (Bozkurt, 2007, s.57-58). Türkiye'nin Kuzey Irak'taki eylemlerinin ise her iki kurala da uygunluk gösterdiğinden yana bir şüphe bulunmamaktadır. Çünkü Türkiye'nin buradaki eylemi yine BM Sözleşmesinin 1/1 maddesinde öngörülen ve BM amaçları arasında yer alan uluslararası barış ve güvenliğin korunması gayesiyle uyumlu bir eylemdir. Irak hükümetini devirmeyi veya Irak'ı istikrarsızlaştırmayı amaçlayan bir eylem değildir.

Diğer taraftan, Türkiye'nin meşru müdafaa hakkının yanında, “Zaruret Hali” nedeniyle de eylemdeki uluslararası sorumluluğu ortadan kalkacaktır. Konuyla alakalı olarak değerlendirmeler Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun (UHK) Devletlerin Sorumluluğu Maddeler Taslağında yer almaktadır. Sorumluluğu kaldıran meşru müdafaa'nın yanında onay, karşı önlemler, zorlayıcı neden, acz, zaruret (gereklilik) gibi unsurlarında haklı müdahaleleri meşrulaştırabileceği ifade edilmiştir. Burada eylemin asıl amacı müdahalede bulunulan devletin ulusal bütünlüğü ve egemenliğini ihlal etmek değildir. Buradaki amaç hem müdahalede bulunma dışında seçeneği olmayan ilgili ülkenin hem de uluslararası toplumun çıkarlarının ciddi bir biçimde zedelenmesini engellemektir (Kaya, 2005, s.84). Irak devletinin kendi topraklarını koruyamaması nedeniyle oluşan bir acziyet durumunun da söz konusu olduğu görülüyor. Hem kendisinin hem de diğer

6 Orantılılık ilkesi ise özellikle 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre anlaşması I. Protokolü yürürlüğe girmesi sonrasında çatışmalarda mağdurların korunması amacıyla oluşturulmuş ve geleneksel bir kural haline gelmiştir.

ülkelerin uğradığı terör saldırıları dikkate alındığında Türk tarafının yaptığı müdahalenin de kuvvet kullanma zaruretinin varlığından kaynaklandığı ve karşılaştığı terör tehdidinin ani, ezici, hiçbir başka seçme imkânı vermeyen ve düşünmeye zaman bırakmayan nitelikte olduğu anlaşılıyor (Tosun, 2009, s.113). Burada buyruk kural (*Jus Cogens*) olduğu sabit olan ve kesinlikle ihlal edilemeyecek devletlerin egemenliğine değil bölgede bulunan teröristlere karşı kuvvet kullanımı söz konusudur.

Kimi yazarca “zaruret hali” ile “meşru müdafaa” arasında bir ayrım yapmak yanlış görünse de UHK'nin de ifade ettiği üzere zaruret hali ile meşru müdafaadan farklılık göstermektedir (Taşdemir, 2006, s.215-216). Burada meşru müdafaaya başvurabilmek için bir silahlı saldırının söz konusu olması gerekmektedir. Ancak zaruret halinde devletin herhangi bir hukuka aykırı eylemde bulunması yani uluslararası bir yükümlülüğü ihlali gerekmez. Önemli olan ağır ve yakın bir tehlikenin çıkmasıdır. UHK burada meşru müdafaanın devletlere karşı ileri sürülebileceğini ancak zaruret hali için böyle bir zorunluluğun olmadığını ifade etmiştir (Condorelli, 1989, s.225-226). Burada devletin egemenlikleri ve güvenlikleri tehdit altında olduğu ve çıkarların ağır ve çok yakın tehlikeden geçtiği için korunması adına gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir. Konuyla ilgili olarak Uluslararası Adalet Divanı da zaruret halinden söz edebilmek için başka bir çarenin kalmamış olması gerektiği yönünde görüş vermektedir. Yani iş birliği sağlayabilecek olan yol ve yöntemler tüketilmelidir. Burada Irak'ın Türk topraklarını ciddi bir biçimde tehdit etmesine rağmen Türkiye'nin iş birliği noktasındaki girişimlerini kabul etmeyişi de dikkate alarak bir değerlendirilme yapılması gerekmektedir. UAD zaruret halinin tek yanlı olarak kullanılmamasını tavsiye etmekle birlikte konudaki belirsizlik durumu da o devletin önlem almasını engellemeyeceği görüşünü sunmuştur. Yani burada inandırıcı ve somut bir kanıt varsa, bunu diğer tarafa ve uluslararası kamuoyuna bunu kanıtlayabiliyorsa zaruret halini kullanılmasında bir sakınca görülmemektedir.⁷ Bazı kaynaklarda bu durum varlığını koruma (*self-preservation*) olarak addedilmektedir. Bu nedenle ülkelerin kendi varlığına ve egemenliğine karşı tehdit oluşturan unsurlara müdahale etmesini bir “içgüdü” olarak da görmek mümkündür (Kaya, 2005, s.185-187). Daeş'in kontrol ettiği Irak topraklarında işlediği savaş ve insanlık suçlarının neticesinde Irak'tan Türk topraklarına yoğun bir mülteci akını oluşmuştur (Aljezeera Türk, 2014). Ayrıca Türkiye'nin birçok şehrinde terör saldırıları gerçekleştirerek birçok insanın hayatını kaybetmesine neden olan ve uluslararası kamuoyunda terör örgütü olarak kabul gören PKK / YPG'nin Irak'a uzanan bir koridor kurma planları da Türkiye egemenliğini tehdit eden boyuta ulaşmıştır. Bu iki önemli unsur şüphesiz Türk müdahalesi için gerekli hukuki zemini

7 Konuyla ilgili olarak Slovakya ile Macaristan arasında görülen “Gabcikovo-Nagymaros” davasına bkz., olay kısaca şöyledir: “Macaristan ile Çekoslovakya arasında imza edilen bu antlaşmaya göre üç ayrı baraj ile ek tesislerin yapılması kararlaştırılmıştı. Çekoslovakya dağıldıktan sonra Slovakya'yı artık ilgilendirecek olan bu davada Macaristan proje uygulanmaya başladıktan sonra ekolojik nedenleri ileri sürmek suretiyle antlaşmayı askıya aldı ve 1992 yılında da antlaşmanın tamamen sona erdiğini açıkladı. İki ülke arasında büyük bir gerginliğe neden olan bu olayda Macaristan'ın projeyi iptal gerekçesinde “Zaruriyet Doktrinini” ileri sürmesi üzerine UAD kararında Zaruriyet Doktrininin uygulanması için oluşan tehdidin yakın, ağır, ani ve çok yakın olması gerektiğini ifade etmiştir. Özellikle bu olay ışığında terörün kısa sürede etkilerinin telafi edilemeyecek biçimde ağır olması durumu da dikkate alındığında Türkiye açısından da Irak topraklarında zaruriyet doktrinini'nin uygulanmasında da sakınca olmadığı düşünülmektedir. “Gabcikovo-Nagymaros Project”, (ICJ Reports, 1997)

sağlamıştır (Milliyet, 2016). Bununla beraber BM Güvenlik Konseyi aldığı 2249 sayılı kararıyla üyeleri Daeş'e karşı tüm gerekli önlemleri almaya davet etmiştir. Karar'da Daeş'in global niteliği ve benzeri görülmemiş derecede uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğu ifade edilmiştir. Bu arada kararda Türkiye'nin uğradığı Ankara saldırısından da bahsedilmiş ve Türkiye'nin terör mağduru bir ülke olduğu teyit edilmiştir (UN 2249 Resolution, 2015). Ancak bu kararın kuvvet kullanımının da uygulanabileceği şeklinde yorumlanmaması gerektiği düşünülebilir. Fakat kuvvet kullanımını içeren önlemleri düzenleyen VII Bölüm çerçevesinde bu kararın alınması da mümkün görünmemektedir⁸ (Topal, 2004, s.122). Çünkü bu durumda 39 madde gereği herhangi bir devletin barış ve güvenliğe tehdit olduğunun saptaması yapıldıktan sonra 41 ve 42 maddeler⁹ çerçevesinde de o ülkeye yaptırım kararları alınması gerekecektir. Böyle bir durum da söz konusu olamayacağı için karar VII bölüm altında alınmamıştır. Konsey'in ilgili kararında üyelere tüm gerekli önlemleri almasını tavsiye etmesi devletlerin uluslararası hukukta var olan tüm haklarını kullanabileceğini ifade etmektedir. Karara göre uğranılan terör saldırıları, tehdidinin büyüklüğü ve uluslararası barış ve güvenliğe oluşturduğu tehdit hesaba katıldığında Türkiye'nin terör odaklarına karşı kuvvet kullanımının hukukileşebileceği yorumunu yapmak mümkündür (Tunç, 2015). Bu müdahalenin orantılı olması gerekliliği bir yana Irak hükümetinin Türkiye ile konuyla ilgili iş birliği yapma yetisi de önemli bir konu olarak belirmektedir. Irak'ın müsaadesi olmadan Türk tarafının bir operasyonu mümkün olmamakla beraber Irak tarafının da BM Sözleşmesinin 2/3 maddesinin¹⁰ ruhuna uygun olarak uyuşmazlıkları barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeden çözmek için iş birliği yapması sorumluluğu bulunmaktadır. Hem bölge ülkesi olan hem de topraklarında yuvalanan terörizm nedeniyle mağdur olan bir ülkeyi süreçten tamamen dışlamak mümkün görünmemektedir. Uluslararası sistemde devletlerin karşılıklı bağımlı olduğu, globalleşmenin hızla yaşandığı, örneğin koruma sorumluluğu gibi uluslararası hukukun cevap veremediği alanların doldurulması gibi çabaların varlığı ve uluslararası toplumu ilgilendiren mülteci krizleri dikkate alınırsa Irak'ın tutumu pek makul bir yaklaşım olmayacaktır. Mesele sadece bir devletin egemenliğine indirgenemeyecek kadar büyük bir meseledir. (Jamnejad, Wood, 2009, s.346). Çünkü günümüz dünyasında bir ülke içinde yaşananların boyutunun ülke dışına taşma ihtimali artık diğer ülkeleri de çeşitli önlemler almaya itmiştir. Belki bu söylediğimiz kurulan Westphalia düzeniyle uyumlu bir söylem değildir. Ancak 368 yıl önce kurulan salt devlet egemenliğine dayanan nosyonun artık günümüz ihtiyaçlarına

8 Geleneksel olarak silahlı saldırının devletler arasında olabileceği kabul edilirken BM Antlaşmasında silahlı saldırıların sadece devlet kaynaklı olabileceği noktasında bir ifade bulunmamaktadır. Bu durumda antlaşmanın hazırlık çalışmalarına bakmak gerekecektir. Ancak burada devletler ileride teröristlerin devletler kadar etkili ve yıkıcı saldırılarda bulunabileceği ihtimalinde bulunmamışlardır. Bu antlaşma Polonya, Rusya ve Çin'in işgali ve Japonya'nın ABD'ye karşı gerçekleştirmiş olduğu Pearl Harbor saldırısı gibi devletlerin yaptığı saldırılar kastedilerek oluşturulmuştur. Dolayısıyla burada Antlaşmanın günümüz ihtiyaçlarına cevap verilebilirliğinin de sorgulanabilir mahiyette olduğu görülüyor. Her ne kadar durum böyle olsa da terörizmin ortaya çıkışı ve oluşturduğu tehdit sonrasında devletler BM Antlaşmasını günün şartlarına göre yorumlamaya başlamış ve bu bir teamül haline gelmiştir.

9 **41 Madde:** Silahlı kuvvet kullanımını içermeyen yaptırımlardan söze etmektedir. Ekonomik veya diplomatik yaptırımlar vb. / **42 Madde:** 41 madde çerçevesinde yapılan yaptırımların yetersiz kalmasıyla alınabilecek askeri yaptırımlardan bahseder.

10 İlgili maddeye göre tüm üyeler, uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarını, uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek biçimde, barışçıl yollarla çözerler.

cevap veremediğini de not etmek gerekmektedir. Devletler sahip oldukları egemenlik ile diğer devletlere karşı çeşitli yükümlülükler üstlenmektedir. Bu da artık dünyamızın birçok yönüyle iç içe geçmiş yapısının (*interconnected*) bir tezahürü olarak görülmelidir (Haas, 2017, s.2). Diğer taraftan bu konuyla ilgili olarak Thomas G. Weiss'in Koruma Sorumluluğu kavramına yeni bir boyut kattığı “*Humanitarian Intervention*” adlı eserinde ifade ettiği “Yeni Savaş” (*New War*) teriminin literatüre önemli bir katkıda bulunduğuna değinmek gerekir. Yazara göre klasik türdeki savaş anlayışı yeni bir transformasyon sürecinden geçerek iç çatışmaların kanunsuz ve parazit ekonomik davranışlar sergileyen, küçük silahlar ve diğer düşük teknoloji donanımları kullanan ve gazeteciler yardım kuruluşlarını hedef alan ve sivilleri yağmalayan devlet dışı aktörlerce başlatıldığını ifade etmektedir (Weiss, 2012, s.72). Dolayısıyla bu tür bir değişimin insani müdahaleyi daha da gerekli kılmakta olduğunu ve günümüz şartlarının bildiğimiz geleneksel ve klasik anlamdaki barışı koruma güçlerinin varlığını etkisiz hale getirdiğini söylemektedir. Weiss, ayrıca bu evrilme süreci ile beraber sınırların pek bir anlamının kalmadığını, devlet dışı örgütlerin öneminin arttığı bir durumun yaşanmakta olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanında devlet dışı aktörlerin neden olduğu savaşlarda yasa dışı finansmanının gözle görülür biçimde arttığı ve sivillerin bu savaşların birincil kurbanı olduğunu da eklemektedir (Weiss, 2012, s.67). Dolayısıyla günümüzde devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilen terör eylemlerinin de BM sözleşmesinin 51 md. çerçevesinde değerlendirilebileceği ve silahlı saldırı kapsamında olabileceğini düşünmek mümkündür (Taşdemir, 2006, s.184).

Bununla beraber BM sisteminde öngörülen güvenlik sisteminin etkili bir şekilde uygulanmaması nedeniyle de mağdur ülke tarafından savaşa varmayan ve müdahale de bulunulan ülkenin egemenliğine saygılı önlemlerin alınabileceği düşünülmektedir. Irak hükümetinin engellemekte yetersiz kaldığı terör gruplarına Türkiye'nin kendisini muhafaza etmek amacıyla müdahil olmasından daha doğal bir şeyin olamayacağı açıktır.¹¹ Türkiye'nin müdahil olma hakkı Irak'ın bölgesinde terör örgütlerini temizlemesi, bölgedeki istikrarı ve huzuru adaletli bir şekilde sağlayana kadar devam etmesini gerektirecektir. Bu süreç içerisinde tabi ki teröristlerin üstlendiği devletin rıza ve desteğini almak suretiyle müdahalenin gerçekleştirilmesi tercih edilen bir durumdur. Ancak devletin rızayı reddetmiş olması terörist saldırı tehdidi altındaki devletin meşru müdafaa hakkına veya zaruri durumlarına dayanarak bölgedeki terör unsurlarına karşı kuvvet kullanmasına engel olmayacaktır. Barışçıl çözümlerinin mağdur ülkenin çıkarlarını korumakta yetersiz kalması durumunda savunma amaçlı olarak terör örgütlerine yönelik kuvvet kullanımında bulunulabileceği ve bunun da meşru bir hak olacağı düşünülmektedir (Topal, 2004, s.116-117).

11 Esasında bakıldığında özellikle Daeş'in Musul'u ele geçirmesi ve Türk konsolosluğunu da basarak Konsolos dahil 49 çalışanın rehin alması Musul müdahalesinin gerçekleşmesinin gerekliliğini ciddi bir biçimde tartışmaya açmıştır. Daha sonra yaşanan göç akını, orada Türkmenler başta olmak üzere yaşanan katliamlar ve Irak ordusu mensuplarının bölgeden geri çekilerek otorite boşluğu yaratması ve bu boşluğun bir terör örgütüne doldurulması bu noktada Türkiye'ye müdahil olmaktan başka çare bırakmamıştır.

Irak'ın Ülkesindeki Terörizm Karşısındaki Sorumluluğu ve Türkiye'nin Müdahalesi Karşısındaki Tutumu

Öncelikle Türkiye'nin Irak müdahalesinin altında yatan en önemli sebebin terörizm olduğu görülmektedir. Her ne kadar literatürde terörist saldırıların meşru müdafaa kapsamına sokulup sokulmayacağı tartışılrsa da Kuzey Irak'ta terörist odaklara nefsi müdafaa amaçlı gerçekleştirilecek müdahalelerin meşruluğu için temel şart olan silahlı saldırıya uğrama boyutunun çoktan aşıldığı rahatlıkla görülebilmektedir. Bu nedenle meşru müdafaa şartlarının oluştuğu noktada bir şüphe bulunmamaktadır. Peki, burada meşru müdafanın şartlarından olan silahlı saldırı boyutundaki eylemlere uğramanın ölçüsü nedir? İşte bu noktada terör eylemlerinin silahlı saldırı niteliğinde olup olmadığının belirlenmesinde dikkate alınacak en önemli unsurlar devletin ülke bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığıdır. Örneğin bir devletin vatandaşının rehin alınması, öldürülmesi veya sahip olduğu mallara zarar verilmesi veya hükümet binalarının tahrip edilmesine kadar örnekler ülke bütünlüğü ve bağımsızlığını ihlal için yeterli görünmektedir. Küçük kapsamlı eylemin az sayıda vatandaşı öldürmesi devlet egemenliğini ihlal etmediği ifade edilse de çok sayıda vatandaşın terörist saldırılar neticesinde hayatını kaybetmesi devlet egemenliğinin ihlali olarak kabul edilmektedir. Ancak yine de karşıdaki devletin egemenliğine olan hassasiyet nedeniyle terörist eylemlerin daha genel bir bakış açısıyla ele alınmasının ve etki ve ölçek kriterine göre değerlendirilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu durumda yine Türk tarafının mağdur olduğunu kanıtlayan durumların yaşandığı görülmekte ve Daeş ile PKK terörünün Türkiye'de gerçekleştirdiği eylemlerin etki ve ölçeğinin Türk egemenliğini tehdit eden bir boyutta olmasının yanı sıra kendi sınırının hemen bir diğer tarafında konuşlanmış olması nedeniyle her an tehdit altında olması (*imminent threat*) durumunun da söz konusu olduğu tespit edilmektedir (Songür, 2007, s.11-12). Bu nedenle sınırlı, ülkesinde terör unsurlarını elimine etmeye yönelik olan Türk müdahalesinin BM Antlaşması ile uyumlu olduğunu olacağını ifade etmemiz mümkündür. Ancak bu eylemin 51 madde çerçevesinde değerlendirilmesi makul görünmekle beraber, ilgili girişimin bu madde altında meşrulaştırılmasına dahi gerek yoktur (Krish, 2004, s. 841). Türkiye açısından ister zaruri bir durum olsun ister meşru müdafaa olsun bu hak aslında Türkiye'nin egemen bir devlet olmasının doğal bir sonucu olarak görülmeli ve Irak devletinin istikrarına ve ülkesel bütünlüğüne sağlanan bir katkı olarak değerlendirilmelidir.

Irak Yönetiminin Konuyla İlgili Sert Tepkisi ve Türkiye'nin Buna Cevabı

Irak'ın uzun süreden beridir Başika'da bulunan Türk askerinin varlığına karşı tepkide bulunması üzerine iki ülke arasında gerginlik artmış ve iki ülke liderleri birbirlerini sert sözlerle eleştirmişler (Sabah, 2016). Ancak her şeyden önce Türkiye'nin ulusal güvenliği için tehdit gördüğü Daeş'e karşı oluşturulan “*Daeş'la Mücadele Uluslararası Koalisyonunu*” kuruluşundan itibaren kuvvetle desteklediğini ifade etmemiz gereklidir. Türkiye yıllardır Irak'tan kaynaklanan terör tehdidi nedeniyle binlerce vatandaşını kaybettiği ve Irak'taki mezhepçi çatışmaların neden olduğu istikrarsızlıkların doğrudan etkisinde kaldığı bir ülkedir. Tüm bunlara rağmen Türkiye Irak'ın toprak bütünlüğü, egemenliği, istikrarı ve güvenliğine olan desteğini açıklamalarında müteaddit

kereler ifade etmiş ve gerektiğinde büyük siyasi ve ekonomik bedelleri göz önüne alarak en iyi şekilde savunmaya devam etmiştir. Esasen Türkiye'nin bölgede asker bulundurulmasının yeni bir durum olmadığı da görülmektedir. Özellikle Irak Temsilciler Meclisinin Başka'daki Türk askerinin varlığına karşı aldığı karara cevaben Türk Dışişleri Bakanlığı bunun ilk kez Irak'ın kuzeyinde neşet eden PKK terör örgütüne karşı 2007'de kabul edildiği ve Daeş tehdidi sonrasında Suriye'yi de kapsayacak şekilde genişletildiğini ifade etmiştir. Ayrıca, Irak ve Türkiye'de terör sonucu hayatını kaybeden o kadar insana rağmen önceden gösterilmeyen tepkinin şimdi gösterilmesini ve bunun yeni bir tasarrufmuş gibi medyaya yansıtılmasını manidar olarak gördüklerini ifade etmiştir. (MFA, 2016) Bunun yanında birçok Türk yetkili Irak'ın egemenliğine saygı duyduklarını ifade etmiş, hatta Türk Başbakan Yardımcısı "*Irak Iraklılarıdır*" demiştir (Al Jazeera, 2016). Tüm bu güvenceler ve Türk tarafının Irak'ı destekleyen söylemleri yeterli olmamış Irak'ın özellikle Musul kentinde yaptığı uygulamalarda Türkiye'nin büyük endişelerinin olduğunu Irak tarafına iletmiştir. Örneğin Türkiye Daeş örgütünün bölgede konuşlanmadan önceki demografik yapıya dokunulmaması ve bölge halkının rahatsız olacağı biçimde Şii militanların Musul şehrine sokulmaması gerektiğini konusunda görüşlerini beyan etmiştir. Hatta bu militanların Sünnilere karşı intikam operasyonlarına girişeceği konusunda ciddi bulguların olduğu da söylenmektedir. Türkiye'nin bu endişelerinin yerinde olduğu, bölgedeki istikrarsızlıkların Türkiye'ye yansımalarının ciddi olacağı ve ulusal güvenlik açısından da ciddi riskler oluşturacağı düşünülmektedir. Musul'da yapılacak olan uygulamalar neticesinde oluşabilecek güvenlik problemlerinden Türkiye doğrudan etkileneceği için Irak hükümetinin Türk tarafı ile iş birliği içerisinde sorunu çözmesinin zaruri bir durum olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin Irak'ın talep ettiği üzere tüm varlığını oradan geri çekse dahi Irak'ın kendi topraklarında tam ve adaletli bir kontrol sağlayarak Türkiye'nin ulusal güvenliğine karşı Irak topraklarından gerçekleşebilecek tehditleri engelleyebileceğine dair hiçbir emarenin olmadığı tespit edilmektedir. Hatta Irak Ordusu ülkeye tam bir hâkimiyet sağlayamadığından ötürü Haşdi Şabi gibi Şii milislerinden yardım aldığı görülmektedir. Irak hükümetinin Şii milis gücü Haşdi Şabi'ye sağladığı serbesti Irak devletinde milisleşme tehlikesinin oluştuğuna dair endişelerin doğmasına neden olmaktadır (Anadolu Ajansı, 2016). Bunun yanında İran'ın bu örgütün içerisinde maddi, sosyal, siyasi, askeri, lojistik ve operasyonel destek sağlayarak önemli ölçüde kontrol sağlaması ayrı bir endişe konusunu oluşturmaktadır. Şii kesim haricinde -buna Iraklı Şii milliyetçileri de katmak mümkün- Haşdi Şabi örgütün varlığından Irak halkının ciddi bir rahatsızlık duyulduğu ve hatta bunu İran işgali olarak görenlerin hayli fazla olduğu ifade edilmektedir. Diğer taraftan, bu örgütün içerisinde yer alan milislerin Irak ordusuyla tam bir koordinasyon içinde hareket ettiğini söylemenin de mümkün olmadığı ifade edilmekte ve her grubun kendi sahasında kendi flama ve bayrağıyla savaştığı ve kendi liderlerinden emir aldığı ifade edilmektedir. Operasyonlarda da bu örgütün halkın Şii olmayan kesimlerini ciddi anlamda rahatsız edecek şekilde mezhepsel söylem ve işaretleri kullandığı da anlatılmaktadır. Bu örgütün ya da bu örgütün ismini kullanan bazı çetelerinde hırsızlık, gasp, adam kaçırmaya, haraç alma gibi eylemlere karıştığının haberleri de geldiği ifade edilmektedir (Duman, 2016). Kısacası Irak'ın

güvenliğini sağlamada böylesine mezhepçi bir yapıya sahip olduğu ifade edilen örgütten yardım alınması Türkiye açısından haklı endişeler doğurmaktadır.

Siyasi mecrada tarafların birbirlerine karşı söylemlerinin sert olduğu görülmüş ve Başika Krizi sonrasında Irak Başbakanı İbadi'nin Türkiye'ye yönelik sözleri Türkiye'de özellikle Cumhurbaşkanı Erdoğan nezdinde çok sert cevaplarla karşılık bulmuştur. İbadi'nin hatta Türkiye'yi bölgesel bir savaşın fitilini ateşlemekle suçlaması gerginliği daha da artırmıştır. Bunun öncesinde her ne kadar sonradan bu rızalarını geri çekseler de Irak Başbakanı'nın ve eski Musul Valisi'nin Türk tarafından bölgedeki birliklerini Daeş'e karşı eğitime talebinde bulunduğunu hatırdan çıkarmamakta fayda vardır. Ülkesindeki karışıklıklar nedeniyle Irak'ın bir türlü gerçek anlamda güvenliği sağlayamaması ve bunun neticesinde terör örgütlerinin Türkiye'de eylemlerde bulunması Ankara açısından tahammül sınırlarını zorlayabilecek sınırlara ulaşmıştır. Bu nedenle Türkiye'nin güvenliğini yakından ilgilendiren bu durum karşısında Irak Türkiye ile iş birliği içinde olmak zorundadır. İki ülkenin iş birliğinde önemli bir engel olan siyasi ve mezhepsel saiklerin bir kenara bırakılması iki ülkenin huzuru ve barışı açısından çok önemlidir.

Ayrıca Bağdat'ın ülkedeki mezhepsel savaşları, Daeş terörü ve dış müdahaleler karşısında eriyen meşruiyetini artırabilmek amacıyla Türkiye'nin daha önce sorun olmayan bölgedeki varlığını sorun ederek Irak'ta Daeş sonrasında Irak toplumunu bir arada tutabilmek amacıyla Türk düşmanlığı üzerinden bir milliyetçilik furyası yaratmaya çalıştığı da iddia edilmektedir. Bunun yanında İran veya ABD'ye karşı duramayan Irak'ın çareyi Türkiye üzerinden milliyetçilik yaratmakta bulduğu ve suni bir Başika krizi yarattığı söylenmektedir. Bunun yanında Musul harekâtında Şii militanların bölgede yeni bir intikam yarışına gireceği iddiaları bölge halkında önemli bir gerginliğe neden olduğu ifade edilmektedir. Haliyle bölgede yaşanabilecek olası herhangi bir mezhepsel çatışmada halk Suriye'ye kaçamayacağından mecburen Türkiye'ye doğru yönelecektir. Hali hazırda 2.7 milyonu aşkın mülteciye kol kanat geren Türkiye'nin daha yeni mülteci akınını hazımsaması mümkün görünmemektedir. Bu bir yana zaten Türkiye uluslararası bir sorumluluk olan mültecilerle ilgilenme sorumluluğu noktasında dışarıdan gerekli desteği de alamamakta ve dünyada en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülke konumunu devam ettirmektedir (Bora, 2016).

İşbirliğini Reddeden Irak'ın Egemen Bir Devlet Olarak Türkiye'ye Karşı Sorumluluğu

Irak'ın yoğun ısrarı sonucu Türkiye'nin geri çekilmesi durumunda Irak Türkiye'ye karşı kendi topraklarından gerçekleşecek olan terör eylemlerinden veya mülteci akınından sorumlu olacağını söyleyebiliriz. BM Genel Kurulu kabul ettiği 2625 (CCV) (1970) sayılı '*Dostça İlişkiler*' bildirisinde üye devletlerin topraklarında terör örgütlerini barındırılmamasını ve diğer ülke topraklarında saldırılarda bulunmak amacıyla kullandırılmaması gerektiğini bildirmiştir (Martin, 2004, s.238). Aynı zamanda BM Antlaşmasının 2/4'cü maddesinin bir resmi yorumu olan bu bildiriye göre ülkelerin topraklarındaki terör örgütlerinin diğer ülkelerin egemenliğini ve güvenliğini tehdit edecek faaliyetlerine karşı göz yummaktan kaçınma ve gerekli önlemleri alma görevi

bulunmaktadır. Şüphesiz BM Genel Kurulunca kabul edilen bu ve bunun gibi kararlar terörizmin önlenmesi konusunda bir örf ve âdet hukuku kuralının oluşturulması doğrultusunda gerekli olan “genel inancı” (*Opinio Juri* veya *opinio juris sive necessitatis*) sağlamaktadır (Taşdemir, 2006, s.146). Irak’ın kendi ülkesinin diğer ülkelere karşı terörist faaliyetler için üst olarak kullanılmasına izin vermesi veya terör örgütlerinin kendi ülkesindeki varlığına karşı pasif davranış göstermesini (*PKK örneğinde görüldüğü gibi*) uluslararası hukuk yasaklamaktadır. Bu uluslararası yapılageliş hukuku kurallarının devletlere egemen olmaları nedeniyle getirmiş olduğu bir yükümlülüktür. Bu nedenle devlet bir başka devlete karşı oluşabilecek zarar verici faaliyetleri engelleme yükümlülüğü altındadır. Eğer Irak yetersiz kaldığı bu terör ile mücadelesinde Türk tarafının iş birliğini kabul etmemekte direnir ve Türkiye’nin söz sahibi olmasını engellerse Türkiye’ye karşı oluşabilecek olan terör saldırısı durumunda Irak tarafı terörizme karşı müsamaha göstermesi nedeniyle BM sözleşmesinin 2/4 maddesini ihlal edecektir. Bu konuda Güvenlik Konseyi de terörizme göz yumun veya engellemeyen, sponsor olan ülkelerin BM Antlaşmasının 2/4 maddesini ihlal edeceği yorumunda bulunmuştur (Songür, 2007, s.18-19). Şüphesiz Irak yönetiminin uyguladığı siyasalar, imkân ve kabiliyeti ve terör ile mücadele yöntemi bunun pek mümkün olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla yukarıda bahsettiğimiz durum dikkate alındığında Irak hükümetinin Türkiye’yi dışlayamayacağı ve bölgedeki varlığına karşı çıkamayacağını ifade etmemiz mümkündür. Ancak bu Irak’ın Türkiye’nin güvenliğini tehlikeye düşürmeyecek biçimde adaletli bir hâkimiyet kurmasında kadar sürebilecektir. Bölgedeki istikrar sağlandıktan sonra tabi ki gerekli her türlü faaliyet ancak Irak hükümetinin bilgisi ve onayı dâhilinde yapılabilecektir. Dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta ise Türkiye’nin Irak topraklarında yaptığı müdahaleler esasen bu topraklardan kendi ülkesine yapılmış terör saldırıları üzerine gerçekleştirilmiştir. Yani ülkesine karşı gerçekleştirilecek terör saldırılarının önlenmesinde Türkiye’nin Irak’taki yönetim boşluğu nedeniyle hareket serbestisi kazanan terörist gruplara karşı müdahale hakkının önceden olması gerçeğine karşın Türkiye Irak egemenliği konusundaki hassasiyeti nedeniyle son raddeye kadar beklemiş, ülkesinde Irak kaynaklı terör saldırıları vuku bulduktan sonra faaliyetini genişletmeye karar verdiği görülmüştür. Dolayısıyla bölgedeki durumun karmaşıklığı ve otorite boşluğu terör odaklarına karşı yapılacak olan Türk müdahalesi hem Türkiye’nin hem de uluslararası toplumun barış ve güvenliği için zaruri hale gelmiştir. İfade ettiğimiz üzere bölgeden kaynaklı yaşanan insani dramların engellenmesi de uluslararası toplumun sorumluluğundadır. Her ne kadar uluslararası hukukta “Koruma Sorumluluğu”¹² (*Responsibility to Protect*) kavramı tam anlamıyla kökleşmemiş bir olgu olsa da bu kavram insani gereklilikler nedeniyle BM Antlaşmasının barındırdığı kuvvet kullanma yasağının esnek yorumlanmasını gerektirmektedir. Bakıldığında BM mekanizmasının yetersiz kaldığı bu meselede saygın insan hakları kuruluşlarının raporları Daeş’in sivil halka karşı katliamlara giriştiğini ortaya koymuştur. Türkiye’ye ve diğer bölgelere kaçan milyonlarca mültecinin yaşadığı dramların boyutu bunlara sessiz kalınmasını imkânsız hale getirmektedir.

12 **Koruma Sorumluluğu (Responsibility to Protect):** Kavram yaşanan soykırım veya toplu katliamlara karşısında devletlerin egemenlik söylemlerine bakılmaksızın uluslararası toplumun bunu engellemesi ve durdurmasından söz etmektedir. Bu kavram gücünü Soykırım Sözleşmesinden almakta ve devletlerin sorumlu bir egemenliğe sahip olması gerektiğinden söz etmektedir. Lütfen bkz. <http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/responsibility.shtml>

Irak toprakları maalesef Türkiye'ye karşı terör saldırılarında bulunan Daeş ve PKK örgütlerinin üst olarak kullandığı yerlerden birisidir. 1990'lardan bu yana Irak Yönetimi Türkiye'nin PKK ile mücadelesinde Türkiye'nin taleplerine cevap vermemiş veya verememiştir. Bugünde PKK Irak ülkesindeki kırılğan yapıdan istifade ederek özellikle Irak-Suriye sınırındaki Sincar bölgesinde varlığını artırmakta ve Irak yönetimi tarafından varlığı hukukileştirilen İran destekli Haşdi Şaabi çatısı altına girmeye çalıştığı görülmektedir. Elbette bunun Türkiye'ye ne kadar olumsuz yansımalarının olacağını tasavvur etmek zor olmasa gerekir. Sincar bölgesinde hareket serbestisi elde edebilecek olan PKK örgütünün Türk toprakları üzerinde eylemler düzenlememesini hiç kimse garanti edemeyecektir. Keza Türkiye'nin güvenliğinin sürekli bir tehdit altında olduğu Türk topraklarında son dönemde PKK tarafından yapılan bir dizi terör eylemleri ile de kanıtlanmış olmaktadır. Irak hükümetinin iyi terörist veya kötü terörist ayrımı yapmaksızın Daeş ile mücadele ettiği iddiasıyla PKK terör örgütünün ülkesindeki faaliyetlerine müsaade etmemesi gerekmektedir. Bu konuda Türkiye ile iş birliği içerisinde olmayan Irak'ın Türk birliklerinin Başka'daki zaruri varlığına ses çıkarması uluslararası hukukun açık bir ihlali olacaktır. Ayrıca, Irak ordusunun Musul'u Daeş bırakarak terk etmesinin en büyük faturasının Irak'tan sonra Türkiye'ye kesildiği açık bir şekilde görülmektedir. Örneğin Irak Yönetiminin hukuken güvenliği sağlamada sorumluluğu bulunmasına rağmen Musul'daki Türk diplomatları aileleriyle birlikte Daeş tarafından rehin alınmıştır. Bunun yanında Musul'da ele geçirilen ve hatta Türk askerine karşı kullanılan silahların birçoğunun ABD tarafından Irak ordusuna hibe edilen silahlar olduğu tespit edilmiştir. Musul ve Telafer'in Daeş tarafından işgali üzerine katliamdan kaçan Iraklılar mecburen Türkiye'ye sığınmıştır. Kısacası konu artık bölgesel yansımalarıyla artık sadece Irak'ın meselesi olmaktan çıkmıştır (Ulutaş, 2016, s.1-2).

Türkiye'nin Irak ile yaşamış olduğu gerginlikte örnek olabilecek bir diğer olay Önleyici Meşru Müdafaa kavramını ilk kez uluslararası hukuk literatürüne girmesine vesile olan Caroline olayıdır. Caroline olayı, 1832 yılında Kanada'nın İngiltere'ye karşı bağımsızlık savaşı verdiği bir anda gerçekleşmiştir. O ara ABD-Britanya ilişkileri barış dönemindeydi. Caroline adında ABD menşeli geminin de İngilizlere karşı Kanadalı direnişçilere yardım ettiği söylenmiş ve 29 Aralık 1837 gecesinde bu gemi İngilizlerce ele geçilerek gemideki ABD vatandaşları öldürülmüş ve gemi yakılarak Niagara Şelalesi'nden aşağıya atılmıştır. Bu durum karşısında İngiliz tarafı yaptıkları eylemin tamamen nefsi müdafaa ile ilgili olduğunu belirtmiştir. ABD Dışişleri Bakanı Daniel Webster İngiliz özel müzakereci Lord Ashburton'a yazdığı notada nefsi müdafaa için durumun ivedi, başa çıkılmaz ve başka seçime imkân bırakmayacak derecede olması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca yapılacak olan müdahalenin yapılan eylem ile orantılı olması gerektiği de belirtilmiş ve Britanya'nın da gerçekleştirdiği eyleminin bu kapsamda olduğunu kanıtlaması gerektiğini ifade etmiştir. Bu yazışmalar sonucunda İngilizler Amerikalılardan özür dilemiştir (Arent, 2003, s.90-91). Daha sonra taraflar hukuki meşru müdafaa hakkının kullanılmasında önemli olacak üç kriterde mutabık kalmışlardır. Bunlar gereklilik, aciliyet ve orantılılıktır. Nitekim UAD Nikaragua Davasında ve Nükleer Silahlar Kullanma ya da Tehdidin Meşruluğu Konusundaki Danışma Görüşünde gereklilik ve orantılılık koşullarının bireysel ya da kolektif meşru müdafaa hakkı konusundaki sınırlamalar olduğunu teyit etmiştir. Bu koşullar BM Antlaşmasınının 51 maddesinde

yer almamakla birlikte örfi hukukun bir parçası olarak devletleri bağlayan bir mahiyettedir (Taşdemir, 2005, s.215-216). Burada önemli olan terörizme karşı devletlerin meşru müdafaa esasında kuvvet kullanmalarında bu ilkeler dâhilinde hareket ettiklerinde eylemlerinin hukukilik kazandığıdır. Dolayısıyla buradan anlaşılan meşru müdafaa hakkının tehdit o anda geçerliyse ve buna karşı kullanılan önlemler tehdit ile orantılıysa; devletin çıkarlarını ve güvenliğini korumak için uyguladığı ölçülü kuvvet kullanımı hukuksaldır.¹³ Irak'taki mezhepsel istikrarsızlık ve terörün doğrudan etkisinde kalan ve Irak kaynaklı birçok terör saldırılarına maruz kalan Türkiye'nin eyleminin ise bakıldığında tehdiye göre çok daha küçük çapta olduğu tespit edilmekle birlikte, önceden de ifade edildiği gibi ülkesinde terör saldırılarının gerçekleşmesi üzerine yapılmış bir eylem olduğu görülmektedir. Hatta askerlerin varlığı süresince herhangi bir Iraklı sivile zarar gelmediği ancak Başika'daki Türk askerinin varlığından rahatsız olan Daeş terör örgütü mensuplarının saldırılar düzenlediği bilinmektedir (Milliyet, 2016). Türk askerinin Başika'daki varlığı bölgedeki otorite boşluğu dikkate alındığında ifade ettiğimiz adaletli ve tam bir hâkimiyet sağlanana kadar devam etmesi Türk topraklarının güvenliği için zaruridir.

Sorumlu Bir Egemenlik

Açımızdan iyi bir test olan Bosna ve Ruanda'daki yaşanan insani trajedilerde yaşanan yetersizlik BM'nin reforme edilmesini tartışmaya açmış ve Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin isteksizliği dolayısıyla müzmin bir sorun haline dönüşen bu reformasyon sürecinde diğer ülkelerin Kosova'da görüldüğü gibi usulsüz ama meşru olan müdahalelere olan desteğinin yinelenmesi sağlamıştır (Falk, 1999, s.850). BM Antlaşmasına göre usulsüz olduğu ifade edilen NATO'nun Kosova müdahalesinin uluslararası toplumdan aldığı destekle meşrulaştırılması ve devlet uygulamalarının normatif ve ahlaki yükümlülükler gereği kısıtlanabileceğinin önemli bir örneğini oluşturmaktadır (Hehir, 2008, s.4-5). Kosova müdahalesi esasen devletlerin hakkı mı bireylerin hakkı mı öncelikli ikilemini tartışmaya açmış ve günümüz uygulamalarındaki devlet egemenliği anlayışının insani müdahale kapsamında yapılacak olan müdahaleleri geçersiz ve hukuksuz kıldığı ifade edilmiştir (Acar, 2008, s.116). Ancak Kosova müdahalesi uluslararası hukukta Koruma Sorumluluğu olgusuna önemli katkılar sağlamış ve müdahale konseptine yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Kosova müdahalesinde görüldüğü gibi bu müdahalelerin var olan düzenlemeler karşısında hukuki zıtlıkları ortaya çıkmış, bu da BM sisteminin yetersizliği noktasında BM'ye karşı eleştiri oklarının çekilmesine sebebiyet vermiştir. Fernando Teson gibi yazarlar başka devletlere insani gerekçelerle müdahale etmeme politikalarının demode olduğunu söylemekte ve bunun daha çok özgürlükçü olmayan gelenekselci devletlerin savunduğu bir politika olduğunu ifade etmektedir. Bu politikaların günümüzde önemi daha da artan bireyin hakkına girmekle sonuçlanabilecek uygulamalarla neticelenebildiğini ifade etmektedir¹⁴ (Hehir,

13 1945 ve sonrası dönemini dikkate alınarak bir değerlendirmede bulunmanın yapılageliş kuralına aykırı olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle uluslararası hukukun 1945 öncesi dönemini de kapsayacak şekilde günümüz şartlarına ve ihtiyaçlarına uygun, geniş bir şekilde yorumlanması gereklidir.

14 Kanımızca egemenlik ve bireycilik ekseninde tartışılan bu konuda esasen tartışılması gereken nokta şudur; esasen insan haklarını ve hürriyetlerini düşünerek yapılacak olan bu müdahalelerde denetim mekanizması nasıl

2008, s.98). Kosova müdahalesi ile NATO'nun hukuksuz bir girişimde bulunduğu ve müdahale esnasında Sırp sivillerin hayatını kaybettiği ifade edilse de müdahale sonucunda Miloseviç komutasındaki Sırp ordusunun daha fazla savaş suçu işlemesi engellenmiş ve Sırp tarafı müzakere masasına oturtulmuştur. Rusya'nın da müzakereci olarak katıldığı müzakerelerde Sırp asker ve polislerinin Kosova'dan çekilmesi sağlanmış ve NATO öncülüğündeki barışı koruma gücü ülkeye konuşlandırılmıştır (Falk, 1999, s.848). Bakıldığında Kosova müdahalesinde NATO'nun direk olarak ülkesel bütünlüğü hedef alan bir saldırıda bulunmadığı görülür. Müdahalenin en büyük amacı Bosna'dakine benzer bir insani trajedinin yaşanmasını engellemektir. Dolayısıyla Güvenlik Konseyinde Rusya'nın veto kullanacağı açığa çıkınca Güvenlik Konseyine danışılmaksızın yapılan bu müdahalenin BM Antlaşmasında öngörülen ülkesel bütünlüğü hedef almayan bir eylem olması münasebetiyle Antlaşmaya göre hukuksuzluğu iddiasının da tartışmaya açık olduğu savunulmuştur. Buradaki uygunsuzluk iddiası usulen Rus onayının alınmaması nedeniyle ortaya çıkan uygunsuzluk durumudur (Falk, 1999, s.850). Türk tarafının eyleminin ise Kosova müdahalesindeki meşruiyetine göre çok daha sağlam temeller üzerinde olduğunu da ifade edilebilir. Çünkü Türkiye'nin Kuzey Irak'taki kısıtlı ve sınırlı olan eylemi ise Irak tarafından Güvenlik Konseyi nezdinde şikâyet edilmesine rağmen bir sonuç elde edilememiş ve Konsey'de Türkiye'ye ciddi bir muhalefetin olmadığı gözlenmiştir.

Kosova müdahalesi kadar geniş çapta olmayan sadece sınırlı sayıda asker ile bölgedeki güvenliğin sağlanmasını amaçlayan Başka'da bulunan Türkiye askerinin bulunmasına karşılık sert tepkilerde bulunan ve BM Güvenlik Konseyine çağrıda bulunan Irak'ın tutumunun yersiz olduğu düşünülmektedir. Kosova'daki insani müdahale kapsamında yapılan müdahalede olduğu gibi Başka müdahalesinde de Irak'ın ülkesel bütünlüğünü hedef almayan ve uluslararası toplumca da ispatlanan katliamların önünün alınması ve insanların yerinden yurdundan edilmesinin engellenmesine katkı sağlamanın da amaçlandığı söylenebilir. Dolayısıyla, BM'nin 24'cü maddesinde öngörülen ve BM Güvenlik Konseyinin uluslararası barış ve güvenliğini teminine katkı sağlayan Türk askerinin müdahalesi de aslında Koruma Sorumluluğu kapsamında belirlenen kaideler ile de uygunluk gösterdiği görülmektedir. Örneğin Koruma Sorumluluğu kapsamında müdahale edilecekse tüm seçeneklerin tüketilmesi şartına bakıldığında, Irak'ın sert tepkileri ve BM Güvenlik Konseyine şikâyet etmeye gidecek kadar ileri gitmesi bu şartı ziyadesiyle sağlamıştır. Bu sebeple Türkiye'nin sürekli olarak Irak ülkesinden kaynaklı terör saldırılarına uğraması ve Irak topraklarından kitlesel

---

olacaktır? Koruma sorumluluğu kapsamında yapılacak olan müdahalelerde gelişmekte olan devletlerin endişe ettiği egemenliğin ihlal edileceği sorunsalı nasıl çözülecektir? Hali hazırda tartışılan bu soruların cevap bulması ve netleştirilmesi olası insani müdahalelerin hukuksuz ve egemenliğe yapılmış bir ihlal olarak addeden gelişmekte olan ülkelerin ikna edilmesinde önemli rol oynayacaktır. Bakıldığında gelişmekte olan ülkelerin bu konudaki endişelerinin yersiz olmadığı da görülür. Örneğin Rus birliklerinin Gürcistan'ı işgali sonrasında Rus Dışişleri Bakanı Lavrov'un işgali Koruma Sorumluluğu altında meşrulaştırmaya çalışması önemli tartışmalara yol açmıştır. Ancak Rusya tarafının Koruma Sorumluluğu iddiaları itibar görmemiş ve Rus müdahalesinin Koruma Sorumluluğu şartları ile uygunluk göstermediği ve ölçsüz olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Rusya'nın kendi vatandaşlarını korumak için yaptığını söylediği bu müdahalenin Koruma Sorumluluğunun kapsamı dışında kaldığı da söylenmiştir. Daha sonra Gürcistan'dan Rus desteği ile bağımsızlığını ilan eden Güney Osetya ve Abhazya'nın tanınması yönündeki Rus çağrıları uluslararası toplumca pek dikkate alınmamıştır. (Bellamy, 2010, s.151) Ancak her halükarda Koruma Sorumluluğu doktrininin hali hazırda çatışmalar ve iç çatışmalar durumunda devletlerin daha dikkatli ve hukuka uygun davranması yönünde psikolojik bir baskı da uyguladığını ifade etmek mümkündür. (Bellamy, 2010, s.163)

göç akınına uğraması olaya müdahil olmasını gerektirmiştir. Diğer taraftan önemli miktarda insan kaybının yaşanması ve etnik temizlik seviyesine varacak girişimler Koruma Sorumluluğu için temel şartlardan olduğu görülmektedir. Çeşitli insan hakları kuruluşlarının Irak'ta özellikle etnik azınlıklara karşı soykırma varan katliamlar gerçekleştirdiğini yukarıda da ifade etmiştik. Netice itibarıyla her ne kadar Irak karşı çıksa da kendisinin değil terör örgütlerinin kontrol ettiği bölgelerde güvenliği sağlamak amacıyla Türkiye'nin giriştiği sınırlı müdahalenin bu anlamda da meşruiyet kazandığı görülmektedir. Ek olarak Koruma Sorumluluğunun önleyici tedbirler başlığı altında belirlenen prensiplerine göre;

- ✓ Müdahale edilen ülkedeki sadece insani dramı engelleme ve durdurma niyetinin bulunması,
- ✓ Önceden de ifade edildiği üzere müdahaleden başka çarenin kalmaması ve son seçenek haline gelmesi
- ✓ Yapılan müdahalenin ölçülü olması
- ✓ Son olarak da var olan durumu daha da kötü hale getirmeyecek ve insani durumu daha da iyileştirebilme hedefine ve imkânına sahip olan bir müdahalenin gerçekleştirilmesidir.

Diğer taraftan insani müdahaleden farklı olarak gelişen ve evrilen bu doktrine göre devletlerin sorumlu bir egemenliğe sahip olduğu ve kendi vatandaşlarını etnik temizlik, soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlardan koruma sorumluluğunun bulunduğu ifade edilmektedir. 2005 BM Dünya Zirvesinde kabul edilen ve BM Güvenlik Konseyinin 1674 sayılı kararıyla da benimsenen Koruma Sorumluluğuna göre bir devlet yukarıdaki suçlardan vatandaşını koruyamadığı veya güvenliğini temin edemediği durumda uluslararası topluluk zamanında devreye girmek suretiyle gereken sorumluluğu üstlenecek ve kuvvet kullanımı da dâhil olmak üzere tüm seçenekleri meşru bir şekilde kullanabilecektir. Bu bağlamda, uluslararası toplumun sorumlu bir üyesi olarak Türkiye'nin de Başika eylemiyle bölgedeki terör örgütlerinin varlığının elimine edilmesine ve insani krizin ağırlaşmasına karşı önemli ve kayda değer bir katkıda bulunduğu görülmektedir (R2P, 2001, s.14).

Sonuç

Türkiye kendi toprak bütünlüğü ve güvenliğini sağlamak amacıyla Irak'ta bulundurduğu askerlerin varlığı Irak hükümeti tarafından tartışmaya açılmış ve Irak bunu egemenliğinin ihlali olduğunu ifade etmiştir. Önceden Irak Başbakanın yazılı izniyle Başika'da bulunan Türk askerinin varlığı şimdi mesele olmuş ve hatta daha ileri gidilerek Türk askerine işgalci muamelesi yapılacağı dahi söylemiştir. Bu durumun Türkiye'yi doğrudan etkilemekte olduğu gerçekliğinin yanında özellikle Kuzey Irak'taki Daeş ve PKK varlığı da eklenince Türkiye'nin güvenliği ciddi anlamda tehlikeye sokulduğu görülmektedir. Irak hükümetinin Türk askerini Başika'da istememe gibi hakkı olmakla beraber bölgedeki olağanüstü durumun varlığı ve bu durumdan kaynaklı olarak Türkiye'nin saldırılara maruz kalmış olması nedeniyle Türkiye'nin bölgeye müdahil olması hukuki bir mahiyet kazandığı görülmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin Irak'taki varlığı İran başta olmak üzere diğer ülkelerin varlığı dikkate alındığında lafzı dahi edilemeyecek sayıda olduğu görülmektedir. Özellikle Irak

için bir seçim olmaktan ziyade zorunluluk olan teröre karşı bölgedeki iş birliğinin kurulamaması durumu diğer bölge ülkelerini de tehdit etmektedir. Dolayısıyla her halükârda Türk tarafıyla iş birliğini reddeden ve hatta işgalci statüsüne sokmaya çalışan Irak'ın bu tutumu iyi komşuluk ilişkilerinin ruhuna uygun olmadığı görülmekte ve Irak'ın ülkesinin bölünme tehdidi yaşadığı, mezhepsel savaflara konu olduğu topraklarından Türk topraklarına yapılan saldırılardan ve göç akınlarından sorumlu olacağı görülmektedir. Irak'ın hali hazırda ülkesinde güvenliği sağlamada yetersiz olduğundan ve bunun da Türkiye'nin güvenliğini doğrudan etkilemesinden ötürü Türk tarafı Irak tarafının söylemlerine bakmaksızın kendi ülkesini korumak üzere önlemler alması Türkiye'ye egemen bir devlet olmasının sonucu olarak verilen bir haktır. Türkiye'nin zorunlu ve nefsi müdafaasına dayanan bu tedbirleri BM Güvenlik Konseyi'nin 2249 Sayılı kararında bölgedeki Daeş terörüne karşı uluslararası hukuka uygun olarak önlemler alınması çağrısıyla da uyumlu tedbirlerdir. Ortada Türkiye'nin sürekli bir tehdit altında olmasından kaynaklanan zaruri bir durum söz konusudur. Bu denli Türk topraklarını, egemenliğini ve istikrarını etkileyen terör karşısında Irak'ın uluslararası niteliğe bürünmüş bu uyuşmazlığı uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeden çözmesi sorumluluğu bulunmaktadır.

Türk eyleminin zaruriyet doktrini çerçevesinde yaptığımız analizinde Türk eyleminin ani, ezici ve başka seçime fırsat bırakmayacak bir eylem olduğundan bahsedilerek bu konuda “*Gabcıkovo-Nagymaros*” davası örneği verilmiştir. Nefsi müdafa konusunda ise “*Caroline Olayı*” ile “*Kosova Müdahalesi*” örnekleri ışığında bir analiz yapılarak bu olayların Türk eyleminin meşruiyetine katkı sağlayacak çeşitli benzerliklerinin olduğundan söz edilmiştir. Ayrıca Türk eyleminin Koruma Sorumluluğu doktrini şartları ile de büyük ölçüde uyumlu özelliklerinin olduğu savunulmuştur.

Son olarak Irak'ın istikrarı ve huzurunun sağlanması adına Türkiye ve Irak'ın bu konuda bir güven ve anlayış birliğine gitmesi çok hayati bir konudur. Kültürel ve tarihsel olarak derin bağları olan bu iki ülkenin beraberce yaşadığı bu coğrafyada bir ülkenin etkilendiği istikrarsızlıktan diğerinin etkilenmemesi gibi bir imkânı yoktur. Tarafların ivedilikle bir diyalog ve iş birliği mekanizması oluşturması gerekmektedir birlikte bunun sürdürülebilir bir mahiyette olması çok büyük bir önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Acar, Z. S. (2015) "Doktrinleşme Sürecindeki İnsani Müdahale: Nato'nun Kosova Müdahalesi ve Koruma Sorumluluğu Kavramı", *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6, (1)
- Aksar, Y. (2015), *Uluslararası Hukuk*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Arend, A. C. (2003), "International Law and the Preemptive Use of Military Force", *The Washington Quarterly*, Spring 2003.
- Bellamy, A. J. (2010), "The Responsibility to Protect-Five Years On", *Carnegie Council, Ethics & International Affairs*.
- Bozkurt, E. (2007) *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı*, Ankara: Asil Yayın Dağıtım: 57-58
- Condrelli, L. (1989) "The Imputability to States of Acts of International Terrorism" Yoram Dinstein ve Mala Tabory (eds) in *Martinus Nijhoff Publishers Israel Yearbook on Human Rights*, Volume 19, 225-226
- Falk, R. (1999), "Kosovo, World Order, and the Future of International Law", *The American Journal of International Law*, Vol. 93(4) October 1999: 848
- Haas, R. (2017) "World Order 2.0", *Foreign Affairs Volume*: 96(1), (January/February): 1-2
- Hehir, A., *Humanitarian Intervention after Kosovo*, London: Palgrave Macmillan, 4-5, 53, 98
- Hemkin, L. (1991) *Right V. Might: International Law and the Use of Force*, New York: Council on Foreign Relations Press: 38
- Jamnejad M. and Wood, M. (2009) *The Principle of Non-intervention*, *Leiden Journal of International Law*, Volume 22 (2): 346
- Kaya, İ. (2005) *Terörle Mücadele ve Uluslararası Hukuk*, Ankara: USAK Yayınları :84, 185-187
- Kınacıoğlu, M. (2005) "The Principle of Non-intervention at the United Nations: The Charter Framework and the Legal Debate", *Centre for Strategic Research (SAM) Perceptions*, (Summer): 20-21
- Krish, N. (2004) "The Rise and Fall of Collective Security: Terrorism, US Hegemony, and the Plight of the Security Council", in Christian Walter, Siliya Vöneky, Volker Röben Frank Schorkopf (Eds), *Terrorism as a Challenge for National and International Law: Security versus Liberty?*, Springer: 841
- Martin, G. (2004) *The New Era of Terrorism: Selected Readings*, California: Sage Publications, 238
- Saraçlı, M. (2007) "Uluslararası Hukukta Terörizm", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: XI (1-2)
- Songür, M. (2007) "Uluslararası Terörizme Karşı Meşru Savunma Hakkı Temelinde Kuvvet Kullanımı ve 11 Eylül Saldırıları", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü yayınlanmış Yüksek lisans tezi: 11-12, 18-19
- Taşdemir, F. (2006) *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*, Ankara: USAK Yayınları.
- Toluner, S. (1993) *Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Benzeri Faaliyetler Davasındaki Yargı ve Meşru Müdafaa Hakkı*, İstanbul: Mahmut R. Belik'e Armağan.
- Topal, A. H. (2004) "Uluslararası Hukukta Devlet Destekli Terörizme Karşı Kuvvet Kullanma", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi: 116-117, 122
- Tosun, F. (2009) "Uluslararası Hukuk'ta 'Kuvvet Kullanma ve Karışma Kavramlarının Değişen Anlamı", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı:9: 113
- Ulutaş, U. (2016) "Musul Operasyonu: Türkiye'nin Öncelikleri, Sorunlar ve Kalıcı Çözüm Yolları", *Seta Perspektif*, Sayı: 149 :1-2
- Weiss, T. G. (2007) "Humanitarian Intervention: Ideas in Action", Cambridge: Polity Press: 67, 72

İnternet Kaynakları

- “DAEŞ Beşika'ya Saldırdı!”, 9 Ekim 2016, Hürriyet, <http://www.hurriyet.com.tr/daes-basikaya-saldirdi-40243843> (Erişim tarihi: 22.02.2017)
- “BM: IŞİD savaş ve insanlık suçları işledi”, 02 Ekim 2017, Al Jazeera Turk, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/bm-isis-savas-ve-insanlik-suclari-isedi> (Erişim: 01.12.2016)
- Bora, B. “What is Turkey trying to achieve in Iraq?” Al Jazeera Analysis, <http://www.aljazeera.com/news/2016/10/analysis-turkey-achieve-iraq-161013032856045.html> (Erişim: 05.12.2016)
- Cornel Law School, Legal Information Institute, https://www.law.cornell.edu/wex/jus_cogens (Erişim tarihi: 22.02.2017)
- Duman, B. (2016) “İrak'ta tartışmalı yeni aktör: Haşdi Şaabi”, Al Jazeera Turk Görüş, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/irakta-tartismali-yeni-aktor-hasdi-saabi> (Erişim: 04.12.2016)
- “Haşdi Şabi ve Irak devletinde milisleşme tehlikesi”, 02 Aralık 2016, Anadolu Ajansı <http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/hasdi-sabi-ve-irak-devletinde-milislesme-tehlikesi/697796> (Erişim:04.12.2016)
- “Bağdat yönetiminden Türkiye'ye ‘Başika’ notası” 13 Aralık 2016, Sabah, <http://www.ahaber.com.tr/gundem/2016/10/13/bagdat-yonetiminden-turkiyeye-basika-notasi> (Erişim: 03.12.2016)
- Kaya, İ. (2016) “IŞİD ile Mücadele ve Uluslararası Hukuk”, Stratejik Düşünce Enstitüsü, <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/isis-ile-mucadele-ve-uluslararasi-hukuk/4037> (Erişim: 02.12.2016)
- “Responsibility to Protect”, <http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/responsibility.shtml> (Erişim 04.12.2016)
- Tunç A. (2016) “Türkiye'nin Musul Hamlesi ve Uluslararası Hukuk”, Baro Türk, <http://www.baroturk.com/turkiyenin-musul-hamlesi-ve-uluslararasi-hukuk-15647h.htm> (Erişim: 02.12.2016)
- “Türkiye'den Başika Tepkileri”, 6 Ekim 2016, Al Jazeera Turk, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/turkiyeden-basika-tepkileri> (Erişim: 04.12.2016)
- Charters of the United Nations, <http://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-vii/> (02.01.2017)
- YPG, ‘Kürt koridoru’ için adım adım ilerliyor”, 17 Ağustos 2016” Milliyet, <http://www.milliyet.com.tr/ypg-kurt-koridoru-icin-adim-dunya-2296152/> (Erişim: 01.12.2016)
- “2249 Resolution”, UN Security Council, http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2249.pdf (Erişim: 01.12.2016)
- “4 Ekim 2016, Irak Temsilciler Meclisi'nin 4 Ekim 2016 Tarihinde Aldığı Karar Hk.”, T.C. Dışişleri Bakanlığı http://www.mfa.gov.tr/no_-246_-4-ekim-2016_-irak-temsilciler-meclisi_nin-4-ekim-2016-tarihinde-aldigi-karar-hk_tr.mfa (Erişim: 04.12.2016)